

Sosiaaliset normit, tieto ja demokratian vakaus

INGA SAIKKONEN
HENRI VOGT

Yhdysvalloissa juuri käydyt presidentinvaalit ovat jälleen nostaneet pinnalle kysymyksiä demokratian tulevaisuudesta. Yksi keskeinen kysymys liittyy perustuslaillisten *checks and balances*-instituutioiden merkitykseen demokratian vakauden varmistamisessa. Liberaaleissa demokratioissa valta on rajattua ja eri instituutioiden ei tulisi ylittää valtansa rajoja. Näin pyritään rajoittamaan yksinvaltaista ja mielivaltaista vallankäyttöä. On kuitenkin ollut jo pitkään selvää, että liberaaleissa demokratioissa vain perustuslakiin kirjatut institutionaaliset valtaoikeudet eivät yksinään takaa demokratian vakautta. Steven Levitsky ja Daniel Ziblatt korostavatkin tärkeässä teoksessaan *How Democracies Die* (2018), kuinka liberaalien demokratioiden toiminta perustuu keskeisesti perustuslaillisia säädöksiä tukeviin sosiaalisiin normeihin ja epävirallisiin instituutionalisoituneisiin käytäntöihin.

Politiikan tutkimus on jo pitkään tutkinut näiden normien ja käytäntöjen merkitystä autokratioissa ja uusissa demokratioissa. Pitkäikäisemmissä demokratioissa niiden toimintaa ja vaikutusta on sen sijaan tutkittu paljon vähemmän. Levitsky ja Ziblatt toteavatkin, että kirjoittamattomien käyttäytymismallien ja sosiaalisten normien merkitystä on vaikea huomata niin kauan kuin ne toimivat hyvin (2019, 101). Se, että kirjoittamattomat käyttäytymismallit ja sosiaaliset normit tukevat perustuslaillisten instituutioiden toimintaa ja myös vallankäytön rajoja, on kuitenkin keskeistä demokratian vakauden kannalta.

Äärioikeiston kannatuksen nousussa vakiintuneissa demokratioissa kysymys voi olla juuri sosiaalisten normien muutoksesta. Tätä korostaa Vicente Valentim juuri ilmestyneessä teoksessaan *The Normalization of the Radical Right: A Norms Theory of Political Supply and Demand*. Äärioikeiston nousua ei Valentimin mukaan niinkään selitä äänestäjien asenteiden muutos, vaan autoritäärisen retoriikan ja asenteiden hiljainen yhteiskunnallinen normalisoituminen. Tämä luo vakiintuneille poliittisille toimijoille myös kannustimia lähentyä äärioikeistolaisten liikkeiden kanssa. Poliittisten normien muutos onkin ollut näkyvässä Yhdysvalloissa ja muissa pitkäikäisissä demokratioissa jo hyvän aikaa – jostain monimutkaisesta syiden verkostosta johtuen, mutta ei tule kuitenkaan ajatella, että tämä kehityksen suunta olisi jotenkin vääjäämätön.

Lienee selvää, että erilaiset tavat luoda, hankkia ja käyttää tietoa sekä tiedon *suhde* poliittiseen päätöksentekoon ovat tuon syyverkoston syntyminen eli normien muutoksen kannalta oleellisia. Daniel Innerarityn tässä numerossa julkaistava Politiikan tutkimuksen päivien esitelmä pureutuu nimenomaan tähän monisyiseen suhteeseen. Yksi Innerarityn tärkeistä huomioista on, että meidän ei tule ajatella vain väärän ja vääristellyn tai instrumentaaliseksi kuvitellun tiedon rapauttavan demokraattisen päätöksenteon pohjaa ja normalisoivan ääriajattelua. Voi olla myös niin, että liian sokeasti oikeaksi uskottu tieto asettaa demokratialle haasteita. Epistemokratiassa tieto tulkitaan totuudeksi ja sen uskotaan johtavan suoraan tarvittaviin politiikka-toimiin. ”Varma tieto” siis syrjäyttää poliittisen puntaroinnin, positiivisen poliittisen konfliktin, ja saa ihmiset suhtautumaan välinpitämättömästi heitä ympäröivään päätöksenteon maailmaan – ja ääriliikkeille syntyy tilaa.

Myös *Politiikan* käsillä olevan numeron kaksi vertaisarvioitua artikkelia käsittelevät demokratian haasteita eri näkökulmista. Jon Järvi­niemen artikkeli arvioi hallitusvastuun vaikutusta populististen puolueiden retoriikkaan. Artikkelissa käytetään aineistona eduskuntakeskusteluja vuosilta 2015 ja 2023. Yksi keskeisistä johtopäätöksistä on, että hallitusvastuu vähentää puolueiden populistisen retoriikan käyttöä yleisestä, mutta samanlaista retoriikan maltillistumista hallitusvastuun aikana ei ole nähtävissä perussuomalaisen puolueen toiminnassa. Vastuuttaminen voi olla strategia demokratian tukemiseksi, ääriajattelun maltillistamiseksi, mutta sen toimivuudesta ei välttämättä ole takeita.

Jesper Eklundin ja Marina Lindellin artikkeli analysoi yleisen sosiaalisen luottamuksen eroja ruotsin- ja suomenkielisten väestöryhmien välillä. Kirjoittajat toteavat, että luottamustaso on ruotsinkielisten kohdalla ollut laskusuunnassa verrattuna suomenkielisiin, mikä voi kieliä ruotsin kielen aseman yleisestä heikkenemisestä suomalaisessa yhteiskunnassa ja tästä johtuvasta vieraantuneisuuden tunteesta. Korkea yleinen luottamus olisi kuitenkin oleellista koko yhteiskunnan tasapainoisen kehityksen ja ajassamme erityisesti sen demokraattisen kriisinkestävyyden kannalta. Kriisien hallinta ja niihin varautuminen edellyttäisivät, että koko väestö voi seistä toimien takana ja luottaa tulevansa kohdelluksi tasa-arvoisesti.

Numeron päättävät Henri Vogtin ja Kim Zilliacuksen muistokirjoitus Sten Berglundista, tärkeästä sillanrakentajasta suomalaisen ja ruotsalaisen ja laajemminkin skandinaavisen politiikan tutkimuksen välillä, sekä Emilia Palosen kirjaessee kahdesta tuoreesta suomalaisesta Unkaria käsittelevästä teoksesta. Palonen puhuu vahvasti henkilökohtaisella äänellä, omakohtaisena tutkijatodistajana siitä, kuinka vähitellen, 2000-luvulta alkaen, Unkarissa demokratia alkoi tulla haastetuksi, normit ja käytännöt muuttua, uudet asiat normalisoitua monien kansalaisten mielissä. Palosen kirjaessee tuo myös hyvin esiin autokratian ja pidäkkeettömän vallankäytön järkyttävät seuraukset tavallisille kansalaisille.

Tämä on viimeinen päätoimittamamme *Politiikan* numero. Haluamme kiittää koko lehden toimituskuntaa ja erityisesti Elmo Kalvasta ja Miika Saloa oivallisesti tehdystä työstä sekä Val­tiotieteellisen yhdistyksen hallitusta vahvasta tuesta. Lehden korkeatasoiset kirjoittajat ja arvioitsijat ansaitsevat erityiskiitoksen aikatauluissa pysymisestä. Toivotamme uudelle toimituskunnalle menestystä tehtävään, toivoen että suomalainen valtio-opillinen yhteisö jatkossakin arvostaa laadukasta julkaisemista kotimaisilla kielillä.

LÄHTEET

Levitsky, Steven ja Daniel Ziblatt. 2019. *How Democracies Die*. UK: Penguin Books.

Valentim, Vicente. 2024. *The Normalization of the Radical Right: A Norms Theory of Political Supply and Demand*. Oxford: Oxford University Press.